

О. М. Миколенко, доц.

Одеський національний університет ім І. І. Мечникова,
кафедра кримінального права, кримінального процесу та криміналістики,
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ НАСЛІДКІВ

Стаття присвячена проблемам теорії суспільно небезпечних наслідків, зокрема визначенню поняття *суспільно небезпечні наслідки*, стосовно якого в доктрині кримінального права не існує єдиного розуміння. Пропонується своє визначення цього поняття.

Ключові слова: суспільно небезпечні наслідки, заподіяна злочинном шкода, соціально-правовий характер наслідків, фактична шкода.

В юридичній літературі проблеми, пов'язані з суспільно небезпечними наслідками, викликали та викликають глибокий і постійний інтерес. На цю тему опубліковані праці Н. Ф. Кузнецової, А. С. Міхліна. Зробили свій внесок в дослідження теорії злочинних наслідків Я. М. Брайнін, В. К. Глістін, Ю. А. Демідов, Н. Д. Дурманов, М. И. Ковальов, М. І. Коржанський, В. М. Кудрявцев, В. В. Мальцев, В. Г. Макашвілі, В. Т. Нор, Б. С. Нікіфоров, А. А. Піонтковський, В. С. Прохоров, А. Н. Трайнін, Е. А. Фролов, Т. В. Церетели та ін.

До числа найбільш досліджуваних та дискусійних питань можна віднести наступні: поняття та види злочинних наслідків; критерії їх суспільної небезпечності (тяжкості); кваліфікація злочинів в залежності від наслідків. Але недостатньо уваги приділено питанням структури, форм суспільно небезпечних наслідків, механізму впливу наслідків на процес криміналізації суспільно небезпечної поведінки, диспозицій та санкцій кримінально-правових норм і т.ін.. Теорія суспільно небезпечних наслідків у значній своїй частині залишилася не перекладеною на зміст конкретних норм кримінального закону та зручних для практичного використання рекомендацій при застосуванні кримінальної відповідальності. Так, на жаль, на сьогодні відсутнє єдине визначення суспільно небезпечних наслідків злочину, яке б знайшло законодавче закріплення. Таке визначення дало б змогу на теоретичному рівні вирішити проблему застосування норм закону про кримінальну відповідальність, якщо існують в ньому прогалини та недоліки. Тому мета цього наукового дослідження дати відповідь на запитання — що ж розуміється під *суспільно небезпечними наслідками злочину* у кримінально-правовій доктрині?

Однозначно на це питання не можна дати відповідь: одні автори під суспільно небезпечними наслідками розуміють передбачені кримінальним законом зміни зовнішнього світу, які виникають під впливом діяння /бездіяльності і належать до об'єктивних ознак складу злочину [1, 148]. Інші визначають: “в загальному виді наслідок — це настання шкідливих змін в об'єкті злочинного посягання” [2, 97].

В.В. Мальцев вважає, що “злочинні наслідки — це суспільно небезпечна шкода, яка відображає властивості злочинного діяння і об'єкта посягання, та спричиняється винною поведінкою, від якої окреме суспільне відношення охороняється засобами кримінального права” [3, 27]. На думку В.М. Кудрявцева, наслідком діяння прийнято вважати передбачену кримінально-правовою нормою матеріальну та нематеріальну шкоду, яка спричиняється злочином об'єкту посягання — охоронюваним законом суспільним відносинам та їх учасникам [4, 137].

М.І. Коржанський визначає *суспільно небезпечний наслідок* як “проти-правні зміни суспільних відносин, які полягають в повному або частковому, тимчасовому або постійному перешкоджанні чи ліквідації можливості реалізації суб’єктом суспільних відносин своїх прав і інтересів” [5, 162]. На його думку, в злочинних наслідках важливо розрізняти їх фізичну та суспільну сутність. *Фізична сутність* злочинних наслідків полягає в конкретних змінах, які настають у зовнішньому світі, — вилучене у власника майно, заподіяні потерпілому тілесні ушкодження, смерть людини і т.ін.. *Суспільна сутність* злочинних наслідків, полягає, за думкою М. І. Коржанського, в заподіянні шкоди суспільним відносинам, у пошкодженні чи знищенні певних суспільних відносин — це позбавлення власника можливості користуватися майном, погіршення здоров’я потерпілого від заподіяння йому тілесних ушкоджень тощо.

Як бачимо, суперечливість думок не дає змоги чітко визначитися з поняттям *суспільно небезпечні наслідки*.

Однак, перш ніж дати своє визначення суспільно небезпечних наслідків, зупинимося на цікавих, на нашу думку, тенденціях у науці кримінального права з питань розгляду злочинних наслідків. Т. В. Церетелі та В. Г. Макашвілі [6, 22; 7, 158] розрізняють *наслідки в широкому розумінні* та *наслідки в вузькому розумінні*. На їх думку, заподіяння шкоди суспільним відносинам — це *наслідки в широкому розумінні*. *Наслідки в вузькому розумінні*, на думку Т. В. Церетелі, — це конкретна шкода, передбачена складом злочину [6, 22-24]. На думку В. Г. Макашвілі [7, 157-159], — це шкода, заподіяна предмету посягання.

Н. Ф. Кузнецова пропонує розглядати два види наслідків: *наслідки взагалі* та *наслідки як елемент складу злочину* [8, 38]. За думкою В.С. Прохорова, необхідно розрізняти, по-перше, *наслідки як шкоду*, яка спричиняється охоронним кримінальним законом суспільним відносинам, і, по-друге, *наслідки як шкода*, яка спричиняється безпосередньо учасникам суспільних відносин [9, 304- 305].

Критикуючи названі класифікації наслідків злочину, Г. В. Тімейко [2, 79-81] стверджує, що наслідки злочину необхідно розглядати за змістом та юридичною природою тільки як ознаку об’єктивної сторони складу злочину. І вже як ознака об’єктивної сторони складу злочину, злочинні наслідки характеризуються та визначаються за допомогою поняття *шкода*.

На нашу думку, *суспільно небезпечні наслідки злочину* слід розглядати в двох аспектах. Перший полягає в тому, що такі наслідки носять тільки *соціально-правовий характер* і не спричиняють *фактичної шкоди* об’єкту злочину [10, 61-64]. Наприклад, такі наслідки властиві для службових та військових злочинів (ч. 1 ст. 366 КК, ст. 369 КК, ч.1 ст. 402 КК, ч.1 ст. 404 КК). Як результат, ці злочини дезорганізують суспільні відносини, заподіюють шкоду нормам права, правопорядку та суб’єктивним правам учасників правовідносин.

Другий аспект пов’язаний з розглядом *суспільно небезпечних наслідків злочину як фактичну шкоду*. Така шкода полягає, наприклад, у зменшенні обсягу майнових та немайнових благ фізичних, юридичних осіб і держави. Такі наслідки частіше вказані в диспозиції статті Особливої частини КК України, або не вказуються, однак наступають при скоєнні злочину.

Фактична шкода у кримінальному праві, з урахуванням її різних характеристик, за змістом неоднорідна. Так, цей термін застосовується для назви і визначення наслідків злочину, які виявляються: 1) в знищенні або пошкодженні майна потерпілого; 2) його також застосовують при заподіянні каліцтва або смерті; 3) іноді цей же термін використовують для визначення духовних страждань та переживань, і тоді йдеться про моральну шкоду. Але у всіх цих випадках *мають на увазі ті негативні наслідки*, які настають при порушенні або обмеженні прав (майнових, немайнових), потерпілого. Така шкода відіграє велику роль при кваліфікації злочинів, призначенні та індивідуалізації покарання.

Необхідно наголосити, що кожен злочин спричиняє суспільно небезпечні наслідки у вигляді дезорганізації суспільних відносин, у порушенні норм права, правопорядку та суб'єктивних прав учасників правовідносин. Фактична ж шкода має місце не у всіх випадках скоєння злочину, тобто не кожен злочин зменшує обсяг матеріальних та нематеріальних благ фізичних, юридичних осіб і держави, а тому має велике значення для кваліфікації злочинів. В цьому і полягає, на нашу думку, різниця між поняттями „суспільно небезпечні наслідки злочину”, та „суспільно небезпечні наслідки як ознака об'єктивної сторони складу злочину”. Для науки кримінального права та законодавства вкрай важливим є дослідження фактичної шкоди злочинів, що дає змогу більш конкретно з урахуванням всіх особливостей конструювати склади нових злочинів.

Література

1. Курс советского уголовного права. Часть Общая. Т.2. — М., 1970. — 648с.
2. Тимейко Г.В. Общее учение об объективной стороне преступления — Ростов н/Д, 1977. — 235с.
3. Мальцев В.В. Проблемы уголовно-правовой оценки общественно опасных последствий. — Саратов, 1989. — 87с.
4. Кудрявцев В.Н. Объективная сторона преступления. — М.: Юридическая литература, 1960. — 352с.
5. Коржанский Н.И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны. — М.: Госюриздат, 1980. — 248с.
6. Церетели Т.В. Причинная связь в уголовном праве. — М.: Госюриздат, 1963.-382с.
7. Макашвили В.Г. Уголовная ответственность за неосторожность. — М., 1957. — 375с.
8. Кузнецова Н.Ф. Значение преступных последствий. — М., 1958. — 387с.
9. Курс советского уголовного права. Часть Общая. Т.1.- 1968. — 437с.
10. О.М. Миколенко Наслідки злочину — критерій поділу складів злочинів // Правова держава, 2000. -№ 2. — С.61-64.

